

J. N. THEODORAKOPOULOS

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΙΧΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

HO DIALOGOS, HE DIALEKTIKE KAI HE EPOCHE MAS

E D I Z I O N I D I « F I L O S O F I A »

Torino, via Po 18

E.Y.D της Κ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

E D I Z I O N I D I « F I L O S O F I A »
Torino, via Po 18

S A G G I F I L O S O F I C I

- CHARLES WERNER, *Essai d'une nouvelle monadologie*, 1959, pp. 15, L. 300.
HERBERT W. SCHNEIDER, *Philosophy will never be a science*, 1959, pp. 7, L. 200.
W. H. WALSH, *True and false in metaphysics*, 1959, pp. 22, L. 400.
ADOLFO MUÑOZ-ALONSO, *La verdad como lenguaje de silencio en el hombre*, 1959,
pp. 22, L. 400.

C I V I L T À E I D E E

- CORRADO ROSSO, *Simone Weil e il suo messaggio*, L. 100.
ENRICO COLPI, *Credenze religiose e moralità kikuyu*, L. 200.
GIOVANNI VIDARI, *Sincerità e rettitudine*, L. 300.
VALENTINA CAPOCCI, *Chi era Seneca*, L. 500.
FRANCO LOMBARDI, *Lettera indiana*, L. 150.
CORRADO ROSSO, *Lettera svedese*, L. 100.
FRANCESCO BARONE, *1748: Viaggio di Hume a Torino*, L. 150.
GEORGES DEJAIFVE S. J., *Oriente e Occidente: due teologie?*, L. 300.

D I S S E R T A Z I O N I D I F I L O S O F I A

- MICHELANGELO GHIO, *Biran e il biranismo* (litogr.), L. 400.
CORRADO ROSSO, *Figure e dottrine della filosofia dei valori* (esaurito).
BIANCA MIRELLA BONICELLI, *La logica morale in Maurice Blondel*, L. 200.
VALERIO VERRA, *Naturalismo umanistico e sperimentale di John Dewey*, L. 200.
EUGENIO BATTISTI, *Contributo a un'estetica della forma*, L. 150.
MARGHERITA GAGLIARDI, *Karl Barth dal Römerbrief alla Dogmatik*, L. 200.

D I S C O R S I E P R O L U S I O N I

- LUIGI PAREYSON, *Unità della filosofia*, L. 100.
AUGUSTO GUZZO, *La paura e il coraggio*, L. 100.
LUIGI PAREYSON, *Formazione dell'opera d'arte*, L. 100.
NORBERTO BOBBIO, NICOLA ABBAGNANO, AUGUSTO GUZZO, *Compiti della filosofia*, L. 100.
AUGUSTO GUZZO, *Carducci*, L. 200.
VLADIMIRO JANKELEVITCH, *La responsabilità nel foro interiore*, L. 100.
GIORGIO DEL VECCHIO, *Diritto, società e solitudine*, L. 200.
FRANCESCO BARONE, *Metafisica della mente e analisi del pensiero*, L. 300.
VITTORIO MATHIEU, *Dialectica trascendentale e mente finita in Kant*, L. 300.
FRANCESCO BARONE, *Determinismo e indeterminismo nella metodologia contemporanea*, L. 300.
AUGUSTO GUZZO, *Siate abbracciate, o genti*, L. 200.
PIERRE JOULIA, *Descartes et la sagesse mésoccidentale*, L. 400.

F I L O S O F I D ' O G G I

- René Le Senne, Scritti di A. GUZZO, GIORGIO CLAVA, CORRADO ROSSO, MICHELANGELO GHIO, L. 300.
Giuseppe Tarozzi, a cura di ELIDE GUASTALLA, L. 350.
Michele Federico Sciacca, Scritti di A. GUZZO, ROMEO CRIPPA, FIDIA ARATA, L. 350.
Gallo Galli, a cura di FRANCESCO BARONE, L. 300.
Rudolf Carnap, a cura di FRANCESCO BARONE, L. 350.
Felice Battaglia, a cura di GIUSEPPE MARCHELLO, L. 200.
Antonio Renda, a cura di G. M. SCIACCA, G. MOSSA e C. CARACCIOLI, L. 500.
Augusto Guzzo, a cura di A. PLEBE, M. F. SCIACCA, L. PAREYSON, V. MATHIEU, E. ARLANDI, L. 600.
Pantaleo Carabellese, a cura di ROBERTO TOZZI, L. 600.
Adelchi Baratono, a cura di CARLO TALENTI, L. 600.
Arnold Reymond, par A. VIRIEUX-REYMOND, R. BLANCHÉ, G. WIDMER, F. BRUNNER, L. 1000.
Ugo Spirito, a cura di GIUSEPPE RICONDA, L. 1000.
Adriano Tilgher, a cura di SILVIO CUMPETA, L. 500.
Vladimiro Arangio-Ruiz, a cura di DARIO FAUCCI, GAETANO CHIAVACCI e VITTORIO ENZO ALFIERI, L. 600.
Franco Lombardi, a cura di GAETANO CALABRÒ, FRANCESCO DE ALOYSIO, ARMANDO PLEBE, AUGUSTO GUERRA, ANGELO SABATINI, GIACOMO CIVES, L. 1000.

E.Y. Δ ΑΣΚΗ
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

Ο ΔΙΑΛΟΓΟΣ, Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΝΠΟΧΗ ΜΑΣ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΡΟΓΝΩΣΤΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΗΣ ΚΛΕΙΣΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΥ

‘Η διαλεκτική κατέχει ἔξεχουσαν θέσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Κατὰ τὴν γνώμην μου ἀποτελεῖ τὴν κατ’ ἔξοχὴν ἔκφρασιν τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος, ὅπου ἡ φιλοσοφία παρουσιάζεται ὡς ἀπόλυτος ἀξία καὶ ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς τί σημαίνει φιλοσοφεῖν καὶ ὑπάρχειν.

‘Ιστορικῶς ἡ διαλεκτική ἐγεννήθη κατ’ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν Σοφιστικὴν καὶ σημαίνει τὴν ἀμυναν τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος ἐναντίον τοῦ κινήματος τῶν Σοφιστῶν. ‘Η διαλεκτικὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν ἀφοσίωσιν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐνῶ ἡ Σοφιστικὴ οὔτε γνωρίζει τίποτε διὰ τὴν ἀλήθειαν οὔτε θέλει νὰ γνωρίζῃ. Τοῦτο εἶναι τὸ πραγματικὸν προνόμιον τῆν διαλεκτικῆς ὅτι ἐγεννήθη διαλεκτικῶς ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν της πρὸς τὴν Σοφιστικήν. Ἀπὸ τὸ μὴ εἶναι τῆς Σοφιστικῆς ἐγεννήθη τὸ εἶναι τῆς Διαλεκτικῆς. Ἀπὸ τὸ ὑποκειμενικὸν πνεῦμα τῆς Σοφιστικῆς ἥλθεν εἰς φῶς ἀγωνιστικῶς τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα τῆς διαλεκτικῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ Σοφιστικὴ χρησιμοποιεῖ τὸ δνομα τῆς ἀληθείας. Ἐν δνόματι τῆς ἀληθείας φέρει εἰς τὸ μέσον τὸ ἀντίθετον τῆς ἀληθείας, ὅ, τι εἶναι ξένον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν διαστροφὴν τοῦ ἀληθοῦς. ‘Η Σοφιστικὴ ἐπιτρέπει τὴν αὐθαιρεσίαν καὶ καταστρέφει τὸν αὐτοέλεγχον τοῦ πνεύματος. ‘Η Σοφιστικὴ τέλος ἀφανίζει τὴν σοβαρότητα τοῦ πνεύματος χάριν τῶν παθῶν. ‘Η Σοφιστικὴ εἰσάγει ἐριστικοὺς λόγους ὑπὲρ καὶ κατά, ἀφορμᾶται δὲ ἀπὸ ἀθεμελιώτους προύποθέσεις, τὰς δποίας δέχεται δίχως κριτικήν.

‘Αντιθέτως ἡ διαλεκτικὴ θέλει νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ διανοεῖσθαι. Σοφιστικὴ καὶ Διαλεκτικὴ δμως δὲν εἶναι μόνον δύο ἴστορικὰ γεγονότα, ἀλλὰ ἐνυπάρχουν εἰς τὸν κάθε ἀνθρώπον. Μέσα μας ἡ Σοφιστικὴ εἶναι περισσότερον ἐπικίνδυνος ἀπὸ ὅ, τι τὴν συναντῶμεν εἰς τὴν ἴστορίαν. Καὶ καθ’ ἓν στιγμὴν νομίζομεν ὅτι τὴν ἔχομεν ὑπερνικήσει ἔκείνη εἶναι πάλιν παροῦσα μέσα μας. Αὐτὴν τὴν πάλην τῶν δύο κατευθύνσεων τοῦ πνεύματος τὴν εὑρίσκομεν κατ’ ἀνάγλυφον τρόπον εἰς τὸν Πλάτωνα. Οὐδεὶς ἄλλος ἐδοκίμασε τὰς δύο αὐτὰς τάσεις μέσα του δσον ὅ Πλάτων.

Εἰς τὸν αἰῶνα μας ἡ Σοφιστικὴ ἔχει προσλάβει πολλὰς μορφάς, αἱ δποῖαι εἶναι περισσότερον ἐπικίνδυνοι ἀπὸ δσον ἥσαν αἱ μορφαὶ της κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. ‘Η ἀρχαία Σοφιστική, ίσως ἐπειδὴ εἰσῆλθε

τὸ πρῶτον εἰς τὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος, εἶχε καὶ μερικὰ προτερήματα. Προσέφερε καὶ ὑπηρεσίαν τινὰ εἰς τὸ πνεῦμα. Ἀναφέρομεν μόνον τοῦτο: ὅτι ἡ Σοφιστικὴ πρώτη ἀνεκάλυψε τὸ πνεῦμα ὡς ὑποκειμενικὴν ἐνέργειαν καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἥνοιξε τὴν ἐποχὴν τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ πνεύματος πρὸς ἑαυτό. Εἰς τὰ διντολογικὰ συστήματα τῶν προσωκρατικῶν ἡ Σοφιστικὴ ἀντιτάσσει τὴν ἔννοιαν τοῦ συνειδέναι ἢ τοὐλάχιστον τοῦ αὐτοσυναισθήματος τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ βάθος ἡ Σοφιστικὴ ἀνεκάλυψε τὴν ὑποκειμενικότητα, ἡ δποία ἀναφέρεται συνειδητῶς εἰς ἑαυτὴν καὶ οὕτοι ἥνοιξε τὴν ἀπειρότητα τοῦ ὑποκειμενικοῦ κόσμου. Ὁ "Ἐγελος ὠνόμασεν αὐτὴν τὴν ὑποκειμενικότητα κακὸν ἰδεαλισμόν, δ ὅποιος ἔγκειται εἰς τοῦτο, ὅτι ἡ σκέψις, τὸ νόημα πηγάζει ἀπὸ τὸ ἔγω καὶ συνεπῶς εἶναι ὑποκειμενικόν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος δια τοῦ ἔφεραν εἰς φῶς οἱ Σοφισταὶ δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἔννοια, ἡ δποία ἔστω καὶ εἰς τὴν σοφιστικὴν τῆς σύλληψιν ἀνακαλύπτεται τώρα τὸ πρῶτον. Ἡ ρευστότης τὴν δποίαν ἔδημιούργησε ἡ Σοφιστικὴ εἰς δλα, εἰς τοὺς νόμους, τὰ ἡθη, τὴν πολιτείαν, τὴν ἀρετήν, εἶναι ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ γεγονότος. Μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἔννοιας αὐτομάτως γίνονται δλα ρευστὰ καὶ σχετικά, καὶ τοῦτο διότι ἡ ἔννοια εἰς τὴν Σοφιστικὴν εἶναι ἀκόμη δίχως περιεχόμενον, εἶναι ἡ ἴδια ρευστή. Τὸ πνεῦμα χαίρεται τόσον πολὺ τὴν ἀνεξαρτησίαν του, τὴν ἀποδέσμευσίν του ἀπὸ τᾶλλα, ἀπὸ δια τοῦ γενικῶς δὲν εἶναι πνεῦμα, ὥστε δὲν δύναται ἀκόμη νὰ εῦρῃ τὸν ἐσωτερικόν του κανόνα, νὰ αὐτοδεσμευθῇ μὲ τὰ ἐσωτερικά του κριτήρια. Ἄλλα ἔχει ἥδη βεβαιωθῆ διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐτερότητά του καὶ ἀπὸ αὐτὴν στρέφει τὴν δύναμιν τοῦ ἔναντίον τῶν παραστάσεων, ἐναντίον τῆς παραδεδομένης ποικιλίας τῶν ἀντιλήψεων τοῦ φυσικοῦ συνειδότος. Ὁ,τι ἦτο ὡς τώρα σταθερὸν ὡς παράστασις, τοῦτο ἀκριβῶς διαλύεται.

Σοφιστικὴ καὶ διαλεκτικὴ ἀντιπαλαίουν μέσα μας καὶ κατὰ μίαν ἔννοιαν συμβολίζουν ἡ μία τὴν ποικιλίαν καὶ ἡ ἄλλη τὴν ἔνότητα τοῦ πνεύματος, ἡ μία τὰ φαινόμενα εἰς δλα τὰ ἐπίπεδα τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἄλλη τὰ νοούμενα. Ἡ Σοφιστικὴ βλέπει τὸν ἀνθρώπον ὡς φαινόμενον, ἡ διαλεκτικὴ θεωρεῖ αὐτὸν ὡς νοούμενον, ἡ μία ὡς γίγνεσθαι, ἡ ἄλλη ὡς εἶναι. Ἡ Σοφιστικὴ γίνεται κυρίως λόγος ἐπιδεικτικός, ἐνῷ ἡ διαλεκτικὴ εἶναι λόγος ἐσωτερικός, εἶναι διάλογος τοῦ πνεύματος πρὸς ἑαυτό. Ἡ Σοφιστικὴ ζητεῖ νὰ παραστήσῃ τὸ φαίνεσθαι, καὶ γίνεται κατ' ἀνάγκην ἐπιδεικτική, ἡ διαλεκτικὴ νὰ συλλάβῃ τὸ εἶναι καὶ γίνεται φιλοσοφία. Πρωταγόρας καὶ Σωκράτης εἶναι τὰ δύο ἐνσώματα σύμβολα αὐτῶν τῶν δύο ὅψεων τῆς ζωῆς. Εἰς τὸν αἰῶνα μας ἡ Σοφιστικὴ ἔχει ἀπειρούς ἐκφάνσεις καὶ ἡ δρᾶσις τῆς ἐκτείνεται εἰς δλας τὰς μορφὰς τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος. Ἐγει εἰσχωρήσει εἰς τὴν τέχνην, τὴν ἐπιστήμην, τὴν πολιτικήν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς αὐτὴν

τὴν θρησκείαν μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπιστημονισμοῦ, καὶ ὁ διάλογος, ὁ ὅποῖς εἶναι οὐσία τοῦ πνεύματος ἔχει τόσον περιορισθῆ, ώστε νὰ νομίζῃ κανεὶς ὅτι κινδυνεύει νὰ πάθῃ ἀπὸ ἀτροφίαν. Φαίνεται ὅτι ὁ νοῦς, ἡ πηγὴ καὶ ἡ σφαῖδα πάσης ἐπικοινωνίας, ἔχει ἀπομονωθῆ καὶ εἶναι ὡς ἐάν οἱ ἄνθρωποι ἔπαυσαν νὰ διαλέγωνται. Τὴν θέσιν τοῦ διαλέγεσθαι τὴν διεκδικεῖ ὁ ἀτελεύτητος τυπικὸς λογισμὸς μὲ τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ. Οἱ σύγχρονοι σοφισταὶ εἶναι πολλῶν εἰδῶν, ὅμως ἔχουν τὸ κοινὸν ὅτι ὅλοι ἀναγνωρίζουν ἓνα ἐχθρόν, τὸν νοῦν. Τὸ ἔργον τῆς σοφιστικῆς εἶναι σήμερον εὔκολον, διότι ἡ ζωὴ ἔχασε τὴν ἐσωτερικότητά της καὶ ζητεῖ ποκίλα ὑποκατάστata. Ἀλλὰ ὅτι τρέφει τὴν Σοφιστικὴν εἶναι ἀκριβῶς ἢ ἀντίθετος πρὸς τὸν νοῦν ὅποι μέσα μας. Ὅποιοι μία τάσις μέσα μας ἡ ὅποια δὲν ζητεῖ τὸν λόγον, ἀλλὰ τὸ μυστήριον, δχι τὴν φωτεινὴν σκέψιν ἀλλὰ τὸν ψίθυρον, δχι τὴν σωφροσύνην ἀλλὰ τὴν σκοτεινὴν πολλότητα, δχι τὸ ἐν ἀλλὰ τὰ πολλά, δχι τὴν ἐπιστήμην ἀλλὰ τὴν μαγείαν μὲ ἐπιστημονικὴν χροιάν, δχι ἐλευθερίαν ἡ ὅποια ταυτίζεται μὲ τὸν νοῦν, ἀλλὰ τυφλὴν ὑπακοήν (Jaspers).

Κατὰ βάθος ἡ πάλη μεταξὺ Σοφιστικῆς καὶ διαλεκτικῆς εἶναι ἡ πάλη μεταξὺ ἀλογου καὶ λόγου, μεταξὺ εἰδώλων καὶ εἴδους. Τὰ εἴδωλα τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἀπειρα. Ὁ Πλατωνικὸς διάλογος εἶναι τὸ πρότυπον ἐλέγχου τῆς Σοφιστικῆς ἀπὸ τὴν διαλεκτικήν, εἶναι ἡ κριτικὴ τῆς πνευματικῆς κιβδηλότητος. Ἡ κλασσικὴ ἐποχὴ φθάνει διὰ τοῦ πλατωνικοῦ διαλόγου εἰς τὸν ἀνώτατον βαθμὸν αὐτοκριτικῆς. Ἐξ ἀλλού δ Πλατωνικὸς Σωκράτης αἰσθάνεται ἐαυτὸν προσκεκλημένον ἀπὸ τὸν θεὸν νὰ ἔξεταζῃ, νὰ χωρίζῃ τὸ γόνιμον ἀπὸ τὸ θνητιγενές προϊὸν τοῦ πνεύματος. Ἡ ἐποχὴ μας ἀντιθέτως δὲν ἔφθασε εἰς αὐτὸν τὸν διάλογον μὲ τὸν ἐαυτόν της. Ἡ φιλοσοφία σήμερον δὲν δύναται τουλάχιστον ἀκόμη νὰ πρᾶξῃ ὅτι ἔπραξε ὁ Σωκράτης, νὰ ἀναγάγῃ πᾶσαν κρίσιν εἰς τὴν ἀρχήν, εἰς τὴν βάσιν τοῦ πνεύματος. «Ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν ἐπανήγαγε ἀν πάντα τὸν λόγον». Ἡ διαλεκτικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία τῆς σήμερον δὲν ἀνέλαβε ἀκόμη τὸν ἐλέγχον τῆς ἐποχῆς μας. Ἐχομεν δὲν τὰ συστήματα μας, ἀλλὰ δὲν ἔχομεν τὸ σύστημα ἐκεῖνο τὸ δποῖον νὰ ἐλέγχῃ εἰς βάθος τὴν ἐποχήν μας. Ἐτσι καὶ ἡ παιδεία μας χωλαίνει, ἐπειδὴ ὁ ἐλέγχος αὐτὸς εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν πραγματικήν, ἐσωτερικὴν παιδείαν τῆς ἐποχῆς μας. Πάσχομεν κυρίως ἀπὸ τὰς πολλὰς γνώσεις καὶ μᾶς λείπει ἡ μία, ἡ καθολική, ἡ διαλεκτικὴ γνῶσις. «Ο,τι ἐζήτησε ὁ Whitehead ἀπὴ τὴν σημερινὴν φιλοσοφίαν τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον τῆς διαλεκτικῆς. «Philosophy will not regain its proper status until the gradual elaboration of categorial schemes, definitely stated at each stage of progress, is recognized as its proper objective ». Ὁ λόγος αὐτὸς τοῦ Whitehead ἐπαναλαμβάνει τὴν βεβαίωσιν τοῦ Σωκράτους, τὴν ὅποιαν εὑρίσκομεν εἰς τὸν Φαίδωνα, δτι ἀναγκάζεται πάντοτε νὰ ἐπι-

στρέφη εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ὅντων. « Εἴμι πάλιν ἐπ' ἔκεῖνα τά πολυθρύ-
λητα ». Ἐπίσης εἰς τὸ μέσον τῆς Πολιτείας, ὃπου πρόκειται περὶ τῆς
ἰδέας τοῦ ἀγαθοῦ, γίνεται λόγος περὶ τῆς τελειοτάτης ἀπεργασίας τῆς
διαλεκτικῆς πορείας.

Ο διάλογος ἀνεπήδησε ἀπὸ τὸ πνεῦμα τοῦ Σωκράτους. Ο Ἀρι-
στοτέλης λέγει: « Σωκράτης ἡρώα, ἀλλ' οὐκ ἀπεκρίνατο, ὥμολόγει γὰρ
οὐκ εἰδέναι ». Ὁμως νὰ γνωρίζῃ κανεὶς νὰ ἔρωτῷ εἶναι σπουδαιότερον
ἀπὸ νὰ γνωρίζῃ νὰ ἀπαυτῇ, διότι ἡ ἔρωτησις προκαλεῖ τὴν ἀπάντησιν.
Ο, τι χαρακτηρίζει τὴν φύσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος εἶναι δτι τοῦτο
προηλμε ἀπὸ τὴν κοινότητα καὶ τὸν διάλογον, καὶ συνεπῶς ἡ μόνωσις
δὲν ἦτο διὰ τὸν Ἕλληνα δ δρόμος πρὸς εὑρεσιν τῆς ἀληθείας.

Εἶναι χαρακτηριστικὸν δτι δσάκις εἰς τὴν μετέπειτα ἴστορίαν τῆς
φιλοσοφίας ἀνεγεννήθη ἡ φιλοσοφία, τὸ πνεῦμα ὥρμη ἀπὸ τὴν ἔρω-
τησιν. Πρῶτον αὐτοβεβαιώνεται διὰ τὴν ἄγνοιάν του καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν
συνείδησιν ἔρωτῷ. Ο Nicolaus Cusanus, ὁ Descartes, ὁ Galileo καὶ ὁ
Kant εἶναι τυπικὰ παραδείγματα αὐτοῦ τοῦ τρόπου. Μὲ αὐτοὺς δμως
ἀνεγεννήθη ἡ φιλοσοφία εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ολοι αὐτοὶ σκέ-
πτονται διαλογικῶς. Η διαλογικὴ κίνησις τοῦ πνεύματος εἰσῆλθε διὰ
τοῦ Σωκράτους εἰς ὅλην τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς Εὐρώπης. Πρὸ τοῦ
Σωκράτους δὲν ὑπῆρχε διάλογος. Γενικῶς μόνον θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ
χαρακτηρισθῇ ὡς διάλογος ἡ προηγουμένη πορεία τῆς Ἑλληνικῆς φιλο-
σοφίας ὑπὸ τὴν ἔννοιαν δτι τὸ ἔνα φιλοσόφημα εἶναι ἀπάντησις εἰς
τὸ ἄλλο. Ο διάλογος τοῦ ἴστορικοῦ Σωκράτους ἀπωλέσθη διὰ παντός,
διότι ἦτο προφορικός. Μόνον ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀποτελέσματά του εἰς τὸν
Πλάτωνα εἶναι δυνατὸν νὰ συμπεράνωμεν ποία θὰ ἦτο ἡ οὐσία του.
Ο Πλάτων ἐδημιούργησε τὸν διάλογον ὡς ἔργον τέχνης καὶ φιλοσοφίας
ἐφάμιλλον πρὸς τὴν ἀρχαίαν τραγῳδίαν. Τὸν πλατωνικὸν διάλογον τὸν
χαρακτηρίζει δύναμις ἀπελευθερωτικὴ καὶ καθαριστικὴ τοῦ πνεύματος.
Ο μὴ εἰδώς, ὁ Σωκράτης, συνειδητοποιεῖ τὴν ἀπορίαν καὶ ἄγνοιαν τοῦ
συνομιλητοῦ του καὶ ἔτσι τὸν προετοιμᾶσει νὰ δεχθῇ τὸν σπόρον τῆς
φιλοσοφίας. Πρέπει νὰ δεχθῶμεν δτι οīα εἶναι ἡ σχέσις τοῦ ἔργου τῆς
τέχνης καὶ τῆς φυσικῆς ζωῆς, ἡ αὐτὴ σχέσις ὑπάρχει μεταξὺ πλατωνικοῦ
καὶ σωκρατικοῦ διαλόγου. Τὸ ἔργον τέχνης ἔχει πληρότητα, αὐτάρκειαν
καὶ ἀνήκει, πέραν τοῦ φυσικοῦ κόσμου, εἰς τὸν κόσμον τοῦ πνεύματος.
Ο σωκρατικὸς διάλογος θὰ ἦτο κατ' ἀνάγκην ἀποσπασματικός καὶ αἱ
ἀφορμαὶ του θὰ ἦσαν τυχαῖαι. Ο Σωκράτης, λέγει ὁ Ξενοφῶν, ἡρώα
τοὺς πολιτικούς, τοὺς ποιητὰς καὶ τοὺς τεχνίτας περὶ τοῦ ἔργου των.
Ο Πλάτων ἐκλέγει τὰ πρόσωπα καὶ τοὺς χώρους δπου διαδραματίζον-
ται οī διάλογοί του. Η τέχνη δὲν δέχεται τίποτε τὸ τυχαῖον. Δὲν εἶναι
τυχαῖον τὸ γεγονός δτι ὁ Πλάτων τοποθετεῖ τὸν Εὐθύδημον καὶ τὸ
κύριον μέρος τοῦ Λύσιδος εἰς τὸ ἀποδυτήριον τῆς παλαιότρας. Πρόκει-

ται ἀκριβῶς περὶ πνευματικῆς ἀσκήσεως καὶ περὶ πνευματικῆς ἀπογυμνώσεως. Τὴν εἰκόνα τῆς πνευματικῆς ἀπογυμνώσεως ἀγαπᾷ Ἰδιαιτέρως δὲ Πλάτων. Ὁ τόπος τῶν πλατωνικῶν διαλόγων ἔχει πάντοτε συμβολικὴν σημασίαν. Ἡ γνώμη τοῦ Ηρόκλου ως πρὸς αὐτὸν εἶναι εὔστοχος. «Τὰ προοίμια τῶν πλατωνικῶν διαλόγων συνάρτει πρὸς τοὺς ὅλους αὐτῶν σκοπούς». Ὁ συμβολισμὸς τῶν πλατωνικῶν διαλόγων εἶναι ὅμως ἀκόμη γενικώτερος. Συχνά τὸ τέλος τοῦ ἐνδέκατον προοιμίου τὴν ἀρχὴν τοῦ ἄλλου. Οἱ διάλογοι παρ’ ὅλην τὴν αὐτάρκειάν των δὲν ἀποτελοῦν παρὰ τομὰς τοῦ ἐνδέκατον μεγάλου διαλόγου, δὲ ὅποιος ἀποτελεῖται ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος. Οὕτω χαρακτηρίζομεν τοὺς πρώτους διαλόγους ως ἀπορητικούς, θεωροῦμεν ως ἐνότητα τὴν Πολιτείαν, τὸν Τίμαιον καὶ τὸν Κριτίαν. Ἐπίσης ἄλλην ἐνότητα ἀποτελοῦν οἱ Θεαίτητος, Σοφιστής καὶ Πολιτικός.

‘Ο σωκρατικὸς προφορικὸς διάλογος ως ἀρχὴ τῆς φιλοσοφίας ἵσταται μεταξὺ ἀπλῆς φυσικῆς ὅμιλίας καὶ τοῦ πλατωνικοῦ γραπτοῦ διαλόγου. Ὁ Σωκράτης πρῶτος εἶδε ὅτι ἡ ζωὴ γενικῶς καὶ εἰδικῶς τοῦ πνεύματος εἶναι διαλογική. Οὕτω ἐπιστρέφει τὸ πνεῦμα εἰς τὴν φιλοσοφίαν του. Ἡ ἐπιστροφὴ αὗτη τοῦ πνεύματος εἰς τὰς ἀρχὰς του σημαίνει τὸ ὅλον ἔργον τῆς φιλοσοφίας. Μία μορφὴ διαλόγου προϋπήρχε τοῦ Σωκράτους κυρίως εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν καὶ ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν. Τοῦτο ἥτο ἔνα προηγούμενον. Ἀλλὰ ἡ στροφὴ τοῦ πνεύματος εἰς τὴν πρωταρχήν του εἶναι ἔργον τοῦ Σωκράτους. Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν ἥτο ἀπλῶς διανοητικὸν δπως ἴσως νομίζομεν ἡμεῖς σήμερον, ἥτο συγκλονιστικὸν βίωμα τῆς ὅλης ὑπάρχεως τοῦ φιλοσόφου. Ἡ προσωπικότης αὐτοβεβαιώνεται ἐδῶ τώρα διὰ τὸ εἶναι της, ἀποδεσμεύεται ἀπὸ τὰς κατὰ παράδοσιν καὶ κατὰ φύσιν δεσμεύσεις καὶ ξητεῖ τὴν ἐσωτερικήν της ἐλευθερίαν. Συνειδητοποιεῖ τὴν μοναδικότητα, τὴν τραγικότητα καὶ τὴν ὑπευθυνότητα τῆς ζωῆς. Ἡ ζωὴ συνειδητοποιεῖ τώρα τὸν ἐπέκεινα τῆς φύσεως καὶ παραδόσεως χῶρον τοῦ πνεύματος. Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι ποὺ μᾶς ἔλκύει τόσον εἰς τοὺς πλατωνικοὺς διαλόγους. Ἐνῷ ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος νομίζομεν ὅτι ἔχομεν ἐνώπιόν μας ἐνσώματον τὸν Σωκράτην, ταυτοχρόνως αἰσθανόμεθα ὅτι δὲ Σωκράτης ἵσταται ἐπέκεινα ἀπὸ τὴν ἀπλήν ζωῆν. Ὁ Σωκράτης εἶναι παρὼν καὶ ταυτοχρόνως εἶναι ὑπερβατικός. Ἡ γοητεία τοῦ διαλόγου ἔρχεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑπερβατικότητα, τὴν ὑπερνίκησιν τῆς ζωῆς. Τὸ πνεῦμα εἰσχωρεῖ τώρα εἰς τὸ βάθος του, ἀνοίγει τὸν ἐσωτερικόν του χῶρον καὶ ἀπ’ ἐκεῖ ἔχει τὴν θέαν τῆς ὅλης ζωῆς. Ὁ ἐμπειρικὸς διάλογος τῆς πολιτικῆς γίνεται τώρα φιλοσοφικὸς διάλογος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος. Ὁ ἀνθρωπος συνειδητοποιεῖ τὴν διαλογικὴν κίνησιν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ὅλης ζωῆς. Τοῦτο τὸ γεγονός συνετάραξε τόσον τὸν Πλάτωνα ὡστε νὰ τοῦ γεννήσῃ μόνιμον ἀμφιβολίαν διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ γραπτοῦ λόγου. Ὁ Πλάτων δὲν ἔκαψε

μόνον τὴν τραγῳδίαν του δταν ἔγνωρισε τὸν Σωκράτη, ἀλλὰ τὸ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι ἥρχισε νὰ ἀμφιβάλῃ διὰ τὴν δλην ἀξίαν τοῦ γραπτοῦ λόγου. Ὁπως δὲ αἰσθητὸς κόσμος εἶναι σύμβολον τοῦ νοητοῦ οὕτω καὶ δὲ γραπτὸς λόγος εἶναι εἰκὼν τοῦ προφορικοῦ καὶ αὐτὸς πάλιν εἶναι εἰκὼν τοῦ ἐνδιαθέτου. Ὁ προφορικὸς λόγος πηγάζει ἀπὸ τὴν ἀμεσον ἐπικοινωνίαν τῶν διαλεγομένων καὶ εἶναι δὲ ἀνώτατος βαθμὸς συνεννοήσεως δὲ ὅποιος ὑπάρχει εἰς αὐτὸν τὸν κόσμον. Ἀπὸ τὴν συνείδησιν τοῦ ἐπέκεινα, τοῦ ὑπερβατικοῦ, δὲ αἰσθητὸς κόσμος καὶ ἡ ζωὴ γίνονται διαφανῆ. Τὴν διαφάνειαν αὐτὴν προσλαμβάνει τώρα καὶ ἡ γλῶσσα. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς διαλεκτικῆς ὅπου δὲν ὑπάρχει ἡ θέα τῶν αἰσθήσεων ἀλλὰ ἡ θέα τοῦ πνεύματος. Αὐτὴ εἶναι ἡ πάραδοξος δύναμις τῆς διαλεκτικῆς, ὅτι ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲν ἔχει τὴν θέαν τῶν αἰσθήσεων ρίπτει πλήρες φῶς εἰς τὸν κόσμον τοῦ αἰσθητοῦ.

Διαλεκτικὴ καὶ διάλογος ἀπὸ τὸ ἔνα μέρος φαίνεται ὅτι μειώνουν τὴν ἀξίαν τοῦ γραπτοῦ λόγου, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἄλλο προσδίδουν εἰς αὐτὸν τὴν πραγματικήν του θέσιν καὶ ἀξίαν. Ὁ γραπτὸς διάλογος ἀπὸ τὴν σκοπιὰν τοῦ διαλόγου καὶ τῆς διαλεκτικῆς χαρακτηρίζεται ὡς παγκάλη παιδιά. Ταυτοχρόνως εἶναι τὸ μοναδικὸν εἶδος βιβλίου τὸ ὅποιον ἀναιρεῖ τὴν ἀνεπάρκειαν τοῦ βιβλίου, διότι μεταφέρει τὴν διαλογικὴν κίνησιν εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀναγνώστου. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνει τὴν πεποίθησιν τοῦ Πλάτωνος, ἡ δοκία ἀνάγεται εἰς τὴν σωκρατικὴν παρουσίαν, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἑτοίμη γνῶσις, ἡ δοκία νὰ μεταγγίζεται ἀπὸ ψυχὴν εἰς ψυχὴν, ἀλλὰ ὅτι ὑπάρχει μόνον τὸ φιλοσοφεῖν, τοῦ ὅποιου ἡ στάθμη ρυθμίζεται πάντοτε ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν τῶν διαλεγομένων. Οὗτο τὸ φιλοσοφεῖν εἶναι πάντοτε νέον, ἐκκινεῖ πάντοτε ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Ἐτοίμη φιλοσοφικὴ γνῶσις ἀπὸ τὴν σκοπιὰν τῆς διαλεκτικῆς θὰ ἦτο νεκρὰ ὑπόθεσις. Ἡ φιλοσοφία συμφώνως πρὸς τὸ ὄνομά της εἶναι κίνησις τοῦ πνεύματος πρὸς τὴν γνῶσιν καὶ εἶναι ἀγωνιστική. Ὁ διάλογος καὶ ἡ διαλεκτικὴ παρέχουν τὴν ἀσφάλειαν διὰ τὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος. Μόνον μὲ αὐτὰ εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνανεώνεται τὸ ὑψηλὸν νόημα τῆς ζωῆς καὶ νὰ προστατεύεται ἀπὸ τὰς δυνάμεις αἱ δοκίαι τὸ ἀπειλοῦν καὶ τὰς δοκίας εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρίσῃ κανεὶς γενικῶς ὡς σοφιστικήν.

Ο Σωκράτης δὲν ὑπάρχει δίχως τοὺς ἀντιθέτους τύπους, τὸν Καλλικλῆ καὶ τὸν Πρωταγόρα. Όμοιώς καὶ ἡ φιλοσοφία δὲν ξῆ δίχως τὴν ἀντίθεσιν της. Είναι γνώρισμα τῆς πλατωνικῆς διαλεκτικῆς ὅτι ἡ παρουσία της εἰς τὴν ζωὴν προέρχεται διαλεκτικῶς ἀπὸ τὴν ἀντίθεσιν της. Τὸ ἀγαθὸν τὸ ἐπιδιώκομεν ἐξ αἰτίας τῆς παρουσίας τοῦ κακοῦ, τὸ ἀθανατὸν ἐξ αἰτίας τοῦ θνητοῦ, τὴν γνῶσιν ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνοίας. Τὸ ταυτὸν καὶ τὸ ἔτερον εἶναι ἀδύνατον νὰ νοηθοῦν δίχως ἀμοιβαιότητα.

Ο φιλόσοφος καὶ ὁ σοφιστὴς εἶναι παραδείγματα τοῦ ταυτοῦ καὶ τοῦ ἔτερου. Τόσον ἀληθὲς εἶναι τοῦτο ὅστε καὶ ἀν δὲν ὑπῆρχε ὁ σοφι-

στής, ή φιλοσοφία όταν ξέπρεπε νὰ τὸν ἐπινοήσῃ ως τὸν ἀντίποδά της. Ἡ διαλεκτικὴ εἶναι κατὰ βάθος ἀντίθετος πρὸς τὴν νίκην, ὁ ἀγὼν εἶναι ἡ οὐσία της. Ἡ διαλεκτικὴ ἔντασις διατηρεῖ τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν ζωήν. Ὁλη ἡ πλατωνικὴ φιλοσοφία στηρίζεται εἰς αὐτὴν τὴν διαλεκτικὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τοῦ φιλοσόφου καὶ τοῦ σοφιστοῦ. Ὁ Πρωταγόρας καὶ δὲ Ἀγάθων, δὲ Καλλικλῆς καὶ δὲ Ἀλκιβιάδης εἶναι πλάσματα τῆς ἀντιθετικῆς διαλεκτικῆς δυνάμεως τοῦ Πλατωνικοῦ πνεύματος. Ἀκόμη καὶ δὲ Πλατωνικὸς Σωκράτης, δοσα κοινὰ σημεῖα καὶ ἄντα ἔχῃ πρὸς τὸν ιστορικὸν Σωκράτη, εἶναι πλάσμα τῆς πλατωνικῆς διαλεκτικῆς. Ἡ ζωὴ εἶναι εἰς τὴν οὐσίαν της διαλεκτική. Ἡ θέσις δημιουργεῖ τὴν ἀντίθεσιν. Ὅτι δῆμος εἰς τὴν ζωὴν εἶναι ἀποσπασματικόν, τοῦτο ἡ φιλοσοφία τὸ ἀναπτύσσει εἰς τὴν πληρότητα. Πρωταγόρας καὶ Σωκράτης παρουσιάζουν τὴν ἀντίθεσιν αὐτὴν εἰς τὴν πληρότητά της. Ἔτοιμος γραπτὸς λόγος ὅπως κομίζει αὐτὸν ἡ Σοφιστική, καὶ ἐνεργός, προφορικὸς λόγος, δῆμος εἰσάγει αὐτὸν δὲ Σωκράτης, εἶναι ἀντιθέσεις. Ἡ ἀληθινὴ δῆμος ἀξιολόγησις τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου ἔρχεται ἀπὸ τὴν πλατωνικὴν διαλεκτικὴν, ἡ ὅποια καταφάσκει καὶ τὸν ἑνα καὶ τὸν ἄλλον, ἀλλὰ ἀνάγει τὸν γραπτὸν εἰς τὸν προφορικὸν καὶ μεταφέρει τὴν διαλογικὴν κίνησιν τοῦ προφορικοῦ εἰς τὸν γραπτόν, δὲ ὅποιος τώρα ως διάλογος γίνεται εἰκὼν τοῦ προφορικοῦ. Ἀπαξ διεσαλεύθη ἡ στερεοτυπία τῆς γλώσσης ἀπὸ τὸ κίνημα τῶν Σοφιστῶν, ἡ διαλογικὴ τοῦ Σωκράτους καὶ ἡ Διαλεκτικὴ τοῦ Πλάτωνος, κινούμεναι ἀπὸ τὴν αὐτοβεβαίωσιν τοῦ πνεύματος, ἔρχονται νὰ ἀξιολογήσουν τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν προορισμόν της ἀπὸ νέαν σκοπιάν.

Τὸ ἴδιον ἀκριβῶς συνέβη καὶ μὲ τὸν μῆνον. Ἡ σοφιστικὴ διεσάλευσε τὴν στερεότητα τοῦ παλαιοῦ μύθου. Ἡ ἀποκατάστασις τοῦ μύθου ἦτο πλέον ἀδύνατος, διότι ἡ αὐτοσυνειδησία τοῦ πνεύματος μὲ τὴν διαλογικὴν καὶ τὴν διαλεκτικὴν ὑπερνικᾷ τὰ δρια τῆς παλαιᾶς μυθικῆς φαντασίας. Ὁ λόγος εἶναι τώρα τὸ ἀντίθετον τοῦ μύθου. Ὁ μῆνος εἶναι εἰκὼν, εἶναι ίστορία, ἐνῶ δὲ Λόγος εἶναι σχέσις ἐννοιῶν. Ὁ μῆνος εἶναι κατὰ βάθος ψεῦδος, ἐνῶ δὲ λόγος εἶναι ἀλήθεια. Ὁ ποιητής, λέγει δὲ Σωκράτης εἰς τὸν Φαίδωνα, ποιεῖ μύθους, δχι λόγους. Ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία δῆμος καὶ ἡ Ἑλληνικὴ τέχνη ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὸν μῆνον, δὲ ὅποιος ἐκάλυπτε μὲ τὰς μορφάς του δλην τὴν πραγματικότητα. Ὅσον προχωρεῖ ἡ φιλοσοφία, τόσον ὑποχωρεῖ δὲ μῆνος, ἔως δὲ του φθάνομεν εἰς τὴν σοφιστικήν, δῆμον καταστρέφεται δὲ μῆνος. Διὰ τὴν Σοφιστικὴν δὲ μῆνος εἶναι ἀπλοῦν προηγούμενον τοῦ λόγου, δὲ ὅποιος τώρα θεωρεῖ τὸν μῆνον ἀνάξιον προσοχῆς ἢ τὸ πολὺ ως ἀπηρχαιωμένην μορφὴν τοῦ πνεύματος. Μὲ τὴν λογικὴν διαφώτισιν δὲ μῆνος χάνει τὴν ἀξίαν του.

Τὸ παράδοξον δῆμος εἶναι δτι εἰς τὸν Πλάτωνα ἀναπτύσσεται νέα

μιօρφή μύθου, ἐνῶ θὰ ἀνέμενε κανεὶς τώρα, δπότε ὁ Λόγος φθάνει εἰς τὴν ἀκμήν του, νὰ γίνῃ ἡ δλοκληρωτικὴ ἔξοφλησις του μύθου. Κατὰ διαλεκτικὴν ὅμως ἀναγκαιότητα τώρα, δπότε ὁ Λόγος ἔφθασε εἰς τὴν ἀκμήν του προκαλεῖ τὴν παρουσίαν ἐνὸς νέου μύθου, ἀπηλλαγμένου ἀπὸ τὴν ἀπλοϊκότητα του ἀρχαίου μύθου. Τώρα γεννᾶται ὁ φιλοσοφικὸς μῦθος. "Οπως ὁ γραπτὸς λόγος ἔγινε εἰς τὸν Πλάτωνα διαλογικός, διὰ νὰ εἰκονίζῃ τὸν προφροδικὸν καὶ ἐνδιάθετον, οὗτω καὶ ὁ μῦθος γίνεται τώρα εἰκὼς μῦθος, ἔταιρος του λόγου, διὰ νὰ εἰκονίζῃ τὴν ἀλήθειαν. "Εξ ἄλλου ὅπως ἡ γλῶσσα περιορίζει τὴν ἐσωτερικὴν πνευματικὴν θέαν τῆς ἀληθείας, οὗτω καὶ ὁ μῦθος περιορίζει τὸν λόγον, ὁ δποῖος εἶναι ἐκ τῆς σύσιας του ἀτερμάτιστος. "Ο μῦθος εἶναι κατὰ βάθος ἡ εἰρωνικὴ ἀντίθεσις του λόγου. "Έχει ὅμως τὸ χάρισμα τοῦ πεπερασμένου, τὴν ἐποπτικότητα, τὸν συμβολισμὸν καὶ τὴν διαφάνειαν, ἡ δποία χαρακτηρίζει δλητὸν τὴν γλῶσσαν του Πλάτωνος. "Άλλα καὶ δλος δ αἰσθητὸς κόσμος γίνεται τώρα μὲ τὴν διαλεκτικὴν διαφανής.

"Υπάρχει ἡ τάσις σήμερον νὰ βλέπῃ κανεὶς εἰς τὸν Πλάτωνα περισσότερον τὸν μυθοποιὸν καὶ δλιγώτερον τὸν διαλεκτικὸν καὶ τὸν φιλόσοφον. Τοῦτο ὅμως εἶναι πλάνη, διότι δίχως τὴν διαλεκτικήν, δίχως τὸν λόγον τῆς διαλεκτικῆς δὲν ὑπάρχει ὁ πλατωνικὸς μῦθος. Δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ γεγονὸς δτι δ κατὰ τἄλλα ἀμυθος Σωκράτης γίνεται δ φορεὺς τοῦ πλατωνικοῦ μύθου. Καὶ κάτι περισσότερον δτι μυθοποιεῖται καὶ δ ἕδιος ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. "Ο Σωκράτης ἀκριβῶς ως παρουσία εἰκονίζει τὴν ἀθανασίαν του Λόγου, ὅπως τὸ ἄγαλμα εἰκονίζει τὴν ἀθανασίαν του Θεοῦ. "Ομως ἡ εἰκόνισις αὐτὴ τῆς ἀληθείας ἐν χρόνῳ εἶναι μῦθος, διότι ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν οὐσίαν της δὲν εἰκονίζεται. "Ομως ἡ ζωὴ εἶναι πεπερασμένη καὶ συνεπῶς ἔγκειται εἰς τὴν φύσιν της νὰ εἶναι εἰκὼν τοῦ ἀπολύτου. "Ο,τι ἀκριβῶς γίνεται εἰς τὸν Σωκράτη εἰς δλητὸν τὴν πληρότητα. "Ο Σωκράτης εἰκονίζει τὴν ἀλήθειαν, εἶναι πεπερασμένον σύμβολον τῆς ἀληθείας μὲ μόνιμον σημασίαν. "Ομως δὲν εἶναι δ,τι φαίνεται. "Ο Σωκράτης εἰρωνεύεται ἐαυτὸν ἥδη μὲ τὴν ἀντίθεσιν τῆς ἐξωτερικῆς δυσμορφίας του καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ του κάλλους. Συμβολίζει κάτι ἄλλο ἀπὸ δ,τι ἀπλῶς φαίνεται. Οὗτω καὶ ἡ ἄγνοιά του συμβολίζει τὴν γνῶσιν, ἡ ζωὴ του συμβολίζει τὸν θάνατον, εἶναι μελέτη θανάτου.

Δὲν ἀφιστάμεθα τῆς ἀληθείας ἀν εἴπωμεν δτι πᾶσα ἐποχὴ ἔχει τόσον μῦθον δσην διαλεκτικὴν ἔχει. "Η ἐποχὴ μας θεωρεῖται ἀμυθος καὶ εἶναι πράγματι ἀν συγκριθῆ μὲ ἄλλας ἐποχὰς τῆς ιστορίας. Νὰ ζητῇ ὅμως κανεὶς τὸν μῦθον χωριστὰ ἀπὸ τὴν διαλεκτικὴν εἶναι ως ἐὰν νὰ ζητῇ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν μαγείαν. "Η ἐποχὴ μας ὑπέστη καὶ ὑφίσταται τὰ πάνδεινα ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ είδους τῆς μυθολογίας καὶ ἐσχατολογίας. "Ο ἀπειλητικὸς λόγος του Marx δτι «οἱ φιλό-

σοφοι ήρμήνευσαν ἀπλῶς τὸν κόσμον, ἐνῷ τὸ προέχον εἶναι νὰ τὸν μεταβάλωμεν», πρόερχεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα αὐτῆς τῆς μυθολογίας καὶ ἐσχατολογίας, ἡ δημόσια φέρει τὸ ὄνομα τῆς διαλεκτικῆς. Ἐπιστήμη, φιλοσοφία καὶ πολιτικὴ ταυτίζονται ἀπὸ τὸ εἶδος αὐτὸς τῆς μυθολογίας καὶ ἡ ἀπειλὴ εἶναι ἡ καταστροφὴ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς διαλεκτικῆς ἐν δνόματι τῆς διαλεκτικῆς.⁴ Η διαλεκτική, ἡ δημόσια εἰς τὴν πραγματικότητα εἶναι ἡ ἐλευθέρα ἀσκησίς καὶ ἡ ὑψίστη λειτουργία τοῦ νοῦ μεταβάλλεται ἀπὸ τὰς συγγράφους μυθολογίας εἰς ἀπλῆν αἰτιότητα, εἰς ὅργανον πρὸς θεμελίωσιν τοῦ ἑκάστοτε ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. Η διαλεκτική γίνεται Σοφιστική.⁵ Η σωκρατικὴ διαλογικὴ καὶ ἡ πλατωνικὴ διαλεκτικὴ, τὰ πλέον ἡμερα καὶ ἀνετα φανερώματα τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀντικαθίστανται ἀπὸ τὸν τυφλὸν μηχανισμὸν τῆς διαλεκτικῆς τῶν πραγμάτων.⁶ Η ἐλευθερία μεταβάλλεται εἰς ἀναγκαιότητα καὶ ὁ ἀνθρώπος, ὁ δημόσιος διὰ τῆς ἴστορικῆς του δημιουργίας ὑψώθη πέραν τῆς φύσεως, διὰ νὰ κατανοήσῃ καὶ τὴν φύσιν καὶ τὴν ἴστοριαν, γίνεται τώρα ἀσήμαντον ἐπιγέννημα αὐτῆς τῆς διαλεκτικῆς ἀναγκαιότητος, ἡ δημόσια ἀναλίσκει τὰ πάντα. Τὸ ἐπίμετρον εἶναι δὲ ὁ μῆθος αὐτὸς ἔξαιρετον ἐαυτόν του ἀπὸ τὸ τὰ πάντα ἀναλίσκον πῦρ τῆς διαλεκτικῆς. Τόση εἶναι ἡ δίψα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἀπόλυτον, τὸ δημόσιον ὁ ἕδιος ταυτοχρόνως ἀρνεῖται ἐν δνόματι τῆς διαλεκτικῆς, ὥστε νὰ περιτυλίσσεται εἰς τὰ δίκτυα τοῦ μύθου. Ο ἀκρατής αὐτὸς μῆθος ἥνθησε εἰς τὴν νεωτέραν ἐποχὴν τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς κατὰ τὴν δημόσιαν ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη ἀπεδεσμεύθη τελείως ἀπὸ τὰς μεταφυσικὰς προϋποθέσεις, δὲ ὁ νοῦς ἐγκατέλειψε τὸν χῶρον τῆς ὑπερβατικότητος, τὸν δημόσιον εἶχε ἀνοίξει ἐπειτα ἀπὸ τόσας πνευματικὰς πλάνας. Δηλαδὴ τὸ μεταφυσικὸν κενὸν τὸ δημόσιον ἐδημιουργήθη τὸ ἐκάλυψεν ὁ νεότευκτος μῆθος τῆς μηχανικῆς διαλεκτικῆς. Οὕτω ἡ διαλεκτικὴ πορεία τοῦ πνεύματος, τὴν δημόσιαν ὁ Πλάτων εἰς τὴν Πολιτείαν περιγράφει ὡς ἔξοδον τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σπῆλαιον καὶ ἀνοδον πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, κατήντησε ἐπιστροφὴ τοῦ πνεύματος εἰς τὸ σπῆλαιον τῶν σκιῶν καὶ τῶν φαντασμάτων.

Ο Πλάτων διακρίνει τέσσαρα στάδια τῆς γνώσεως τὰ δημόσια ἀποτελοῦν μίαν διαλεκτικὴν ἀκολουθίαν.⁷ Αντικειμενικῶς τὰ στάδια αὐτὰ συμβολίζονται μὲ τὰ δνόματα, τὰ αἰσθήματα, τὰς ἐννοίας καὶ τὰς ἰδέας. Υποκειμενικῶς ἐκφράζονται ὡς εἰκασία, αἴσθησις, διάνοια καὶ νόησις. Η εἰκὼν τοῦ σπηλαίου τῆς πολιτείας συμβολίζει τὴν διαλεκτικὴν τῶν σταδίων αὐτῶν τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως. Η ψυχὴ, ἡ δημόσια διακρίνει αὐτὰ τὰ στάδια, εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη ἡ δημόσια κινεῖται πνευματικῶς ἀπὸ τὸ ἕνα ἐπίπεδον εἰς τὸ ἄλλο. Οὕτω ἐκτὸς τοῦ χωρισμοῦ ὑπάρχει καὶ ἡ μέθεξις, ἐκτὸς τοῦ νόμου τῆς ἀντιφάσεως ὑπάρχει καὶ ἡ σύμπτωσις τῶν ἀντιιδέτων. Εκτὸς τῆς δυτολογικῆς ὑπάρχει καὶ ἡ δυναμικὴ πλευρὰ εἰς τὴν πλατωνικὴν φιλοσοφίαν, καὶ αὐτὴν τὴν ἐκφράζει ὁ ἔρως

τῆς ψυχῆς. Τὸ πρόβλημα τῆς ψυχῆς συνδέεται μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ εἶναι. Τὸ εἶναι συμβολίζει τὸν νόμον, ἡ ψυχὴ συμβολίζει τὴν ἔκτισιν, τὴν δύναμιν. Τὰ στάδια τῆς εἰκασίας καὶ τῆς αἰσθήσεως εἶναι διὰ τὸν ἀνθρώπον ἀναγκαῖα, ἀλλὰ πρέπει κάποτε ἡ ψυχὴ νὰ τὰ ὑπερνικήσῃ, ἀλλως ἡ γνῶσις δὲν ἐλευθερώνεται. Τὰ στάδια τῆς διανοίας καὶ τοῦ νοῦ ἀντιστοιχοῦν εἰς τὸν νοητὸν κόσμον, δπως τὰ στάδια τῆς εἰκασίας καὶ τῆς αἰσθήσεως εἰς τὸν αἰσθητόν. Τὸ τρίτον στάδιον δονομάζεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα διάγνωσια καὶ ἐκφράζεται κατ' ἔξογὴν ἀπὸ τὰ μαθηματικά. Τὸ τέταρτον εἶναι διαθαρὸς νοῦς. Ὁ χωρισμὸς αὐτὸς διανοίας καὶ νοῦ εἶναι ἀλασσικός. Ὁ Kant εἶναι ἐκεῖνος διποῖος εἰσήγαγε τὸν χωρισμὸν αὐτὸν εἰς τὴν γερμανικὴν φιλοσοφίαν. Χωρίζει καὶ αὐτὸς τὴν ἀνωτέρων γνωστικὴν ἕκανότητα τῶν ἀνθρώπων εἰς διάνοιαν, Verstand, καὶ νοῦν, Vernunft. Ὁ ἐμπειρικὸς πιστεύει δτὶ δύναται νὰ φθάσῃ εἰς γενικὰς παραστάσεις διὰ τῆς λεγομένης ἀφαιρέσεως, καὶ ἀπὸ τὰς εἰδικὰς περιπτώσεις εἰς τὸν νόμους, ἀντιθέτως διανοητικός, διαθηματικός σκέπτεται ἀπαγωγικῶς, ἀφορμᾶται ἐκ τοῦ γενικοῦ καὶ κατέρχεται εἰς τὸ εἰδικόν. Τέλος διαλεκτικὸς ἀνάγει τὰς ὑποθέσεις τοῦ διανοητικοῦ εἰς τὰς βασικὰς κατηγορίας τοῦ πνεύματος, τὰς ἰδέας, καὶ αὐτὰς εἰς τὸ ἀνυπόθετον, τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ.

Μὲ τὸν δυναμικὸν παράγοντά τῆς ψυχῆς διὸ Πλάτων κατώρθωσε νὰ συναρρέσῃ τὴν βασικὴν ἀντίθεσιν ἡ διποία ἐγεννήθη εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας μεταξὺ Ἡρακλείτου καὶ Παρμενίδου. Ὁ Ἡράκλειτος ἔξαγγέλλει τὴν διαλεκτικὴν σύμπτωσιν τῶν ἀντιθέτων. Ὅδος ἀνω καὶ κάτω μία καὶ ἡ αὐτή. Διόνυσος καὶ Ἄδης, ζωὴ καὶ θάνατος εἶναι ἔνα καὶ τὸ αὐτό. Ὁ Παρμενίδης ἔξι ἄλλουν ἀμφισβητεῖ αὐτὴν ταύτισιν διότι, λέγει, αἴρει τὸν νόμον τῆς ἀντιφάσεως. Εἶναι καὶ μὴ εἶναι, ἀλήθεια καὶ γνώμη δὲν συμπίπτουν, ἀλλὰ ἀποκλείει τὸ ἔνα τὸ ἄλλο. Ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Πλάτωνος δὲν αἴρει τὸν νόμον τῆς ἀντιφάσεως, ἀλλὰ εἰσάγει τὴν μέθεξιν τῆς κατωτέρας βαθμίδος τοῦ εἶναι καὶ τῆς γνῶσεως εἰς τὴν ἀνωτέραν, εἰσάγει τὴν κοινωνίαν μεταξὺ τῶν δύο. Μὲ ἄλλους λόγους ἡ κατανόησις τοῦ γίγνεσθαι ἔρχεται ἀπὸ τὸ εἶναι. Ὁ δρόμος πρὸς τὸ εἶναι ἔχει ὡς ἀφετηρίαν τὸ γίγνεσθαι. Τοῦτο ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἔργον τῆς διαλεκτικῆς δτὶ δικαιώνει ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς γνῶσεως καὶ τοῦ εἶναι.

Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ εἰς τὸν Πλάτωνα ἔγινε διὰ νὰ φανῇ ἔνα πρᾶγμα: δτὶ ἡ πηγὴ τῆς διαλεκτικῆς εἶναι διαθαρὸς νοῦς. Ὁλη ἡ φιλοσοφία εἶναι ἐκφρασις αὐτῆς τῆς προσπαθείας τοῦ πνεύματος, νὰ συνθέσῃ ἔνιαίαν γνωστικὴν εἰκόνα περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ εἶναι. Τί εἶναι δημος νοῦς τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ λεχθῇ μὲ μερικοὺς δρισμούς. Μόνον ἀπὸ τὴν ὅλην διαλεκτικὴν τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας βλέπομεν ποιαν συγκεκριμένην μορφὴν ἔλαβεν διαθαρὸς νοῦς εἰς τὸν Πλάτωνα. Τὸ αὐτὸν ἴσχυει

διὰ κάθε ἄλλο σύστημα. Τί εἶναι νοῦς κατὰ Πλωτῖνον καὶ "Ἐγελον φαίνεται ἀπὸ τὴν δῆλην ἀνάπτυξιν τῶν συστημάτων αὐτῶν.

"Ομως ὑπάρχουν ὡρισμένοι γενικοὶ χαρακτηρισμοὶ τοῦ νοῦ. Ὁ νοῦς γνωρίζει τὰ ὅριά του καὶ τὸν διακρίνει ἢ σωφροσύνη. Ὁ νοῦς τείνει εἰς τὴν ἐνότητα δίχως ποτὲ νὰ γίνεται δογματικός ἢ ἐμπαθής. Ὁ νοῦς δὲν ζητεῖ μίαν οἰανδήποτε ἐνότητα ἀλλὰ τὴν ἐνότητα, τὴν μοναδικὴν καὶ πραγματικήν, εἰς τὴν ὅποιαν νὰ συναιροῦνται δλα.

Τοῦτο ὅμως σημαίνει ὅτι ὁ νοῦς εἶναι συστηματικὸς δίχως ὅμως ποτὲ νὰ κλείῃ τὸ σύστημά του, διότι τότε φθάνει εἰς τὴν αὐτοκαταστροφήν του. Ὁ νοῦς εἶναι ἀπὸ τὴν φύσιν του ἐναντίον πάσης αὐθεντίας. Οὐδέποτε παραιτεῖται τοῦ δικαιώματος νὰ ἔρωται. "Αν ἀφαιρέσωμεν ἀπὸ τὸν νοῦν τοῦτο τὸ δικαιώμα, τότε αἴρομεν τὴν φύσιν τοῦ νοῦ. Τίποτε δὲν εἶναι ἔνον εἰς τὸν νοῦν, ὃσον ἀντίθετον καὶ ἀν εἶναι τοῦτο. Καὶ τὸ δλως ἀλλότριον πρὸς αὐτὸν ἐλκύει τὸν νοῦν. Ὁ Νοῦς ζητεῖ νὰ δώσῃ λογικὴν μορφὴν ἀκόμη καὶ εἰς τὸ ἄλογον, ἀν καὶ οὐδέποτε ταυτίζει ἔαυτὸν πρὸς ἐκεῖνο. Ὁ νοῦς εἶναι ἢ πηγὴ τῆς τάξεως.

"Ελέχθη ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι ἢ θεωρία τῶν κατηγοριῶν, τῶν βασικῶν μορφῶν τοῦ νοῦ καὶ τίποτε ἄλλο. Τοῦτο εἶναι ὑπερβολή. Ἡ θεωρία τῶν κατηγοριῶν τοῦ νοῦ εἶναι μία ἀποψις ὑπὸ τὴν ὅποιαν ἐμφανίζεται τὸ δλον τῆς φιλοσοφίας. "Ισως μάλιστα εἶναι ἢ πλέον σημαντική.

"Η ἐποχή μας ἔχει τεράστιον πλοῦτον γνώσεων πρὸς δλας τὰς κατευθύνσεις τοῦ ἴστορικοῦ καὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Αἱ κατακτήσεις της εἶναι πράγματι ἀξιοθάλμαστοι. "Ομως εἶναι ἐποχὴ κρίσεως. Δὲν κατώρθωσε ἀκόμη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς ἔαυτήν καὶ νὰ ἀποκτήσῃ σαφήνειαν περὶ τοῦ συστήματος τῶν κατηγοριῶν, διὰ τῶν ὅποιων σκέπτεται. Τὸ πρόβλημά μας εἶναι πῶς θὰ ἀποκτήσωμεν σαφήνειαν διὰ τὰς βασικὰς ἀρχάς. Ποῖαι εἶναι αἱ κατηγορίαι τοῦ νοῦ μας; Τὸ παράδοξον εἶναι ὅτι ἐνῷ ἀσκοῦμεν τοὺς βασικοὺς τρόπους τοῦ νοῦ, δὲν ἔχομεν τὴν πλήρη διαλεκτικὴν θεώρησιν των. Εἴμεθα ἀκριβῶς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς φιλοσοφίας. Καὶ ἔρωτῶμεν πάλιν ἔξ ἀρχῆς: τί ἔστιν;

I. N. ΘΕΟΔΟΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

"Ακαδημαϊκός, Τακτικὸς καθηγητὴς
τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν

E D I Z I O N I D I « F I L O S O F I A »
Torino, via Po 18

L A F I L O S O F I A N E L L A L E T T E R A T U R A

- VITTORIO MATHIEU, *Faust e il disagio dell'uomo d'oggi*, L. 100.
ANTONIO MADDALENA, *Interpretazioni eschilee* (ristampa), L. 1400.
ORLANDO GUZZO, *Il « Candide » inglese: « Ras Selas » di Samuel Johnson*, L. 200.
VITTORE ALEMANNI, *Manzoniana*, L. 200.
MICHELE NARETTO, *Personaggi-idee in Dostoevskij*, L. 150.
ROMANO AMERIO, *L'« ultrafilosofia » di Giacomo Leopardi*, L. 300.
VITTORIO MATHIEU, *Un aviatore e la poesia*, L. 100.
LUDOVICO ACTIS PERINETTI, *Il « Faust » incompiuto di Enrico Thovez*, L. 100.
ANTONIO MADDALENA, *Sofocle*, L. 3000.

S T U D I D I E S T E T I C A

- AUGUSTO GUZZO, *Il parlare*, L. 1300.
UMBERTO ECO, *Il problema estetico in San Tommaso*, L. 1300.
VITTORIO MATHIEU, *Una critica dell'arte per l'arte*, L. 200.
MICHELE PICARD, *L'immagine nel tempo e l'immagine in sé nella filosofia dell'immagine di Gaston Bachelard*, L. 300.
AUGUSTO GUZZO, *Arte e scienza*, L. 200.
ARMANDO PLEBE, *Filodemo e la musica*, L. 300.
AMALIA DE MARIA, *Croce e Dewey*, L. 300.
AUGUSTO GUZZO, *Musica e parola*, L. 200.
ALF NYMAN, *La nozione di esperienza lirica*, L. 150.
GIORGIO GULLINI, *Il problema dello spazio nell'architettura greca e romana*, L. 200.

F I L O S O F I A D E L L A S C I E N Z A

- GIUSEPPE TAROZZI, *L'Universo galileiano*, L. 200.
GIACOMO MOSSA, *Il pensiero di Salvatore Tommasi*, L. 400.
FRANCESCO BARONE, *Wittgenstein inedito*, L. 200.
GIUSEPPE TAROZZI, *L'immaginazione: sue funzioni e suoi limiti*, L. 100.
AUGUSTO CECCHINI, *Il concetto di legge in Fisica e in Biologia*, L. 300.
ROBERT BLANCHÉ, *L'epistemologia di Arnold Reymond*, L. 300.
AUGUSTO CECCHINI, *Problematicità e problemi*, L. 400.
LOUIS KOLLROS, *Einstein in Svizzera*, L. 200.
SILVESTRO MARCUCCI, *Il pensiero di Giovanni Vailati*, L. 500.
VITTORIO MATHIEU, *I limiti interni dei formalismi nell'opera di Jean Ladrière*, 1959, L. 500.
WALTER E. STUERMANN, *La logica della ricerca scientifica in Karl Popper*, L. 200.

S G U A R D I S U L A F I L O S O F I A C O N T E M P O R A N E A

- HANS RYFFEL, *Correnti filosofiche in Svizzera*, L. 100.
TONI CASSIRER, *Ernst Cassirer in America*, L. 200.
ANDRÉ A. DEVAUX, *L'esempio di René Le Senne*, L. 100.
NYNFA BOSCO, *Perelman e un rinnovamento della Retorica*, L. 200.
MARIA ANTONIETTA ANDREONI, *Cahn e il senso dell'ingiustizia*, L. 200.
ALF NYMAN, *Il sistema d'assiomi della psicologia classica*, L. 200.
WALTER BRÜNING, *L'antropologia filosofica attuale nell'America latina*, L. 300.
NYNFA BOSCO, *Ortega y Gasset*, L. 300.
GIUSEPPE A. ROCGERONE, *Luigi Stefanini e l'immaginismo cosmico*, L. 100.
FRANCESCO BARONE, *Mondo e linguaggio*, L. 200.
TONI CASSIRER, *Ernst Cassirer in England*, L. 300.
Ten Letters and a Foreword of George Santayana, L. 300.
WALTER BRÜNING, *Incontri filosofici in Germania dopo la guerra*, L. 300.
GIUSEPPE RICONDA, *Valori e Regno dei fini in J. Pucelle*, L. 300.

E D I Z I O N I D I « F I L O S O F I A »
Terino, via Po 18

« FILOSOFIA ». Rivista trimestrale

Abbonamento annuo: almeno L. 2000; semestrale almeno L. 1000
Le annate 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960,
ciascuna L. 5000
Conto corrente postale 2/37931

B I B L I O T E C A D I « F I L O S O F I A »

- AUGUSTO GUZZO, *La moralità*, L. 1500.
LUIGI PARESON, *Fichte*, vol. I, L. 3000.
La filosofia italiana fra Ottocento e Novecento, scritti di GIUSEPPE TABOZZI, ARMANDO CARINI, VITTORIO ALEMANNI, MARIANO MARESCA, UMBERTO SCATTURIN, ARMANDO PLEBE con prefazione di AUGUSTO GUZZO, L. 1000.
LUIGI PARESON, *L'Estetica dell'idealismo tedesco*, vol. I, L. 3000.
GIUSEPPE CAPOGROSSI, *Introduzione alla vita etica*, L. 1000.
AUGUSTO GUZZO, *Germinale*, VI: Discorsi 1938-1950, L. 700.
VITTORIO MATHIEU, *Bergson. Il profondo e la sua espressione*, L. 1500.
AUGUSTO GUZZO, *La Scienza*, L. 3000.
AUGUSTO GUZZO, *Parerga*, L. 2000.
FRANCESCO BARONE, *Nicolai Hartmann nella filosofia del Novecento*, L. 3500.
F. BARONE, *Logica formale e Logica trascendentale*. I. Da Leibniz a Kant, L. 2000.
V. MATHIEU, *La « filosofia trascendentale » e l'« Opus postumum » di Kant*, L. 3000.

S T U D I E R I C E R C H E D I S T O R I A D E L L A F I L O S O F I A

- ROMANO AMERIO, *Probabile fonte della definizione boeziana di eternità*, L. 100.
ADOLFO LEVI, *Il concetto di errore nella filosofia di Plotino*, L. 200.
CORRADO ROSSO, *Moralisti del « bonheur »*, L. 1000.
ROMANO AMERIO, *Il Sarpi dei Pensieri filosofici inediti*, L. 200.
VALERIO VERRA, *Dopo Kant*, L. 2000.
GUIDO PEDROLI, *Scheler dalla fenomenologia alla sociologia*, L. 1000.
ARMANDO PLEBE, *Hegel filosofo della storia*, L. 1000.
PIETRO ROSSI, *Indagine storica e visione della storia in Arnold J. Toynbee*, L. 300.
ROMANO AMERIO, *L'Epicureismo*, L. 1300.
GIUSEPPE MARCHELLO, *L'utilitarismo simpatetico di A. Smith*, L. 100.
NYNFA BOSCO, *Il realismo critico di Giorgio Santayana*, L. 1200.
LUDOVICO ACTIS PERINETTI, *Cosmologia e assiologia in Whitehead*, L. 300.
A. DEL NOCE, *Senso comune e teologia della storia nel pensiero di E. Castelli*, L. 200.
ARMANDO PLEBE, *Spaventa e Fera*, L. 600.
AUGUSTO DEL NOCE, *La solitudine di Adolfo Fuggi*, L. 200.
GIOVANNI SOLINAS, *L'autassia dei valori e le analisi etiche di E. Juvalta*, L. 250.
ALF NYMAN, *Come sono risolti i problemi filosofici*, L. 200.
CORRADO ROSSO, *L'Illuminismo francese e Pietro Verri*, L. 300.
CORRADO ROSSO, « Aufklärung » e « Encyclopédie »: *Diderot e Lessing*, L. 300.
GIORGIO TONELLI, *L'origine della tavola dei giudizi e del problema della deduzione delle categorie in Kant*, L. 200.
A. GUZZO, *Lume naturale, forma della verità e idea dell'essere in Rosmini*, L. 350.
AUGUSTO GUZZO, *Agostino e Tommaso*, L. 2000.
ALF NYMAN, *Kirejevski-Schelling-Kant*, L. 300.
ROMANO AMERIO, *A. Manzoni filosofo e teologo*, L. 1500.
H. J. DE VLEESCHAUWER, *L'opera di Arnold Geulinx*, L. 500.
GIORGIO TONELLI, *Elementi metodologici e metafisici in Kant dal 1745 al 1768*, L. 2000.
ENRICO DE MAS, *Bacone e Vico*, L. 500.
JULIUS EBBINGHAUS, *Die Formeln des kategorischen Imperativs und die Ableitung inhaltlich bestimmter Pflichten*, L. 400.
RODOLFO MONDOLFO, *Eraclito e Anassimandro*, L. 150.
PIETRO PIOVANI, « Ex legistratione philosophia », L. 500.
ANDRÉ STEGMANN, *Montaigne critico del pensiero umanistico*, L. 200.
GIUSEPPE RICONDA, *La filosofia del senso comune in un libro di S. A. Grave*, L. 200.
AUGUSTO GUZZO, *Bruno, Keplero e Galilei*, L. 200.
VITTORIO MATHIEU, *La dottrina delle idee in Arturo Schopenhauer*, L. 300.

Lire trecento